«Նոր ժամանակի կրթություն» ՀԿ

ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑ

ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Հետազոտության թեման՝ ՍՈՎՈՐՈՂՆԵՐԻ ՄԵՋ ԱՐԺԵՔԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ ԱՌԱՐԿԱՅԻ ԴԱՍԱՎԱՆԴՄԱՆ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ

Առարկան՝ ԱՆԳԼԵՐԵՆ

Հետազոտող ուսուցիչ՝ ՄԵՐԻ ԲԱՂԴԱՍԱՐՅԱՆ

Ուսումնական հաստատություն՝ ՄԱՍԻՍԻ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳ ԴՊՐՈՑ ՊՈԱԿ

Երևան 2022

Բովանդակություն

Ներածություն.....2

Գլուխ 1 ***Սովորողների մեջ արժեքային համակարգի ձևավորումը առարկայի դասավանդման ընթացքում***

1.1 Արժեքային համակարգի ձևավորման ուսումնասիրությունը և ընդհանուր բնութագիրը.....4

1.2 Արժեքային համակարգի ձևավորումը ուսումնական գործընթացում.....10

1.3 Արժեքային համակարգի ձևավորումը աշակերտների մոտ անգլերեն առարկայի դասաժամերին.....14

Եզրակացություն.....17

Առաջարկություններ.....18

Օգտագործված գրականության ցանկ.....19

Ներածություն

Ժամանակակից աշխարհում տեղի ունեցող ժողովրդավարական, քաղաքական, հասարակական, մշակութային, տնտեսական մի շարք իրադարձություններով պայմանավորված փոխվում են հասարակության զարգացման հիմքում ընկած կարևոր համակարգեր և ոլորտներ: Մարդկության ձարգացման նոր միտումները հանգեցնում են անձի արժեքային համակարգի, վերաբերմունքի, վարքագծի, աշխարհընկալման փոփոխությունների: Գաղտնիք չէ, որ այսօր սովորողների արժեքային համակարգի ձևավորումը ուղղակիորեն կապված է հասարակության մեջ տեղի ունեցող բազմաթիվ փոփոխություններով: 21-րդ դարում նոր տեխնոլոգիաները, ծրագրերը, կրթական համակարգում տեղի ունեցող փոփոխություններն ու նորարարությունները թելադրում են նորովի մոտեցում յուրաքանչյուր աշակերտի:

Այս հետազոտական աշխատանքը շոշափում է մի այնպիսի թեմա ,որը անկասկած շատ մեծ նշանակություն ունի: «*Սովորողների մեջ արժեքային համակարգի ձևավորումը առարկայի դասավանդման ընթացքում*» թեմայով աշխատանքը միտված է բացահայտելու և ներկայացնելու աշակերտների մեջ ձևավորված արժեքները: Անհրաժեշտ է պարզ գիտակցել, որ դպրոցի նպատակը կիրթ, մարդասեր, հոգևոր արժեքներով հարուստ, ակտիվ, բարձր բարոյականության տեր, իր հայրենիքը սիրող մարդու դաստիարակությունն է:

Արդի մանկավարժության նպատակը անհատին ոչ միայն գիտելիքներով զինելն է, այլև նրա մեջ բարոյական որոշակի հատկանիշներ ձևավորելը: Արժեքային կրթությունը ի սկզբան կրթության անքակտելի բաղադրիչն է եղել: Ինչպես ամբողջ աշխարհում, Հայաստանում էլ այսօր արժեքային կրթությունը հասարակությանը հուզող խնդիրներից մեկն է:

Արժեհամակարգի ձևավորման և նրա հարաբերական կայունության ապահովման համար հանրակրթության բնագավառում կարևոր և անփոխարինելի նշանակություն ունեն բոլոր ուսումնական առարկաները: Սույն հետազոտական աշխատանքի խնդիրն է ուսումնասիրել նաև տարբեր առարկաների դասավանդման ընթացքում երեխաների մոտ ձևավորված արժեքների բացահայտմանը:

Մեր նպատակին հասնելու համար կկատարենք մի հետազոտություն՝ սովորողների շրջանում պարզելու համար, թե որ արժեքնեն են արմատացած սովորողների արժեքային համակարգում:

Այս հետազոտական աշխատանքը ներառում է հետևյալ բաժինները. *Ներածություն, գլուխ 1 (ներառյալ գլուխ 1.1, 1.2 և 1.3,), եզրակացություն, գրականություն ցանկ:*

Գլուխ 1.1 Արժեքային համակարգի ձևավորման ուսումնասիրությունը և ընդհանուր բնութագիրը

"Your beliefs become your thoughts, Your thoughts become your words, Your words become your actions, Your actions become your habits, Your habits become your values, Your values become your destiny."- ***Mahatma Gandhi*** *«Ձեր համոզմունքները կերտում են ձեր մտքերը, ձեր մտքերը դառնում են ձեր խոսքերը, ձեր խոսքերը դառնում են ձեր գործողությունները, ձեր գործողությունները դառնում են ձեր սովորությունները, ձեր սովորությունները կերտում են ձեր արժեքները, ձեր արժեքները կերտում են ձեր ճակատագիրը»:-****Մահաթմա Գանդի***

«Արժեհամակարգ» հասկացությունը մանկավարժական գիտության մեջ ըմբռնվում է բավական լայն շառավիղով: Առավել ընդունված է այն ընկալումը, որ արժեհամակարգը մարդու բարոյական, գեղագիտական, հոգևոր, իմացական, մշակութային և էթնիկական արժեքների համախումբն է, որն անհրաժեշտ է անձի ներդաշնակ, բազմակողմանի ձևավորման և զարգացման համար: Արժեքների թվարկված համախմբերից որևէ մեկին գերապատվություն տալը կնշանակեր ոչ մանկավարժական մոտեցում խնդրին: Արժեհամակարգը լիակատար է և համեմատաբար ավարտուն բոլոր ներառված համախմբերի ներդաշնակ փոխլրացման պայմաններում: Արժեհամակարգի ձևավորման և վերջինիս հարաբերական կայունության ապահովման համար հանրակրթության բնագավառում կարևոր և անփոխարինելի նշանակություն ունեն բոլոր ուսումնական առարկաները, որոնց թվում, այնուամենայնիվ, արժեքների ձևավորման առումով չափազանց մեծ է հումանիտար ոլորտի ուսումնական առարկաների դերը:

Հանրակրթական ծրագրերի բովանդակության պարտադիր նվազագույնը սահմանվում է ըստ կրթական ծրագրերի աստիճանների՝ հանրակրթության ընդհանուր նպատակներին համապատասխան ընտրված ու սովորողի կողմից յուրացման համար նախատեսված գիտելիքները, մանկավարժորեն և հոգեբանորեն չափորոշվածհարմարեցված սոցիալական փորձը, մշակութային, բարոյական ու գեղագիտական, ազգային և համամարդկային արժեքները:[1]

Վերը նշվածից պարզ է դառնում, որ կրթության կարևոր և անփոխարինելի մաս է կազմում արժեքային համակարգի ձևավորումը ուսումնական գործընթացում:

[1] https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=149788

Հասարակության զարգացման միտումներին, տնտեսական, քաղաքական հասարակարգերի փոփոխություններին զուգընթաց՝ արժեքների հիմնախնդիրը բերվում է կոնկրետ հետազոտական դաշտ, ստեղծվում են ուսումնասիրություններ իրականացնելու կիրառական հայեցակարգեր: Հետազոտողների մի լայն շրջանակ ուսումնասիրում է արժեքները՝ վերջիններս դիտարկելով մշակութային տարբեր խմբերում առկա արժեքային համակարգի տարբերությունները և նմանությունները:

Փիլիսոփայության մեջ գոյություն ունի արժեքների բնույթի մասին ուսմունք, որը կոչվում է *աքսիոլոգիա* (հունարեն՝ ἀξία - արժեք, հունարեն՝ λόγος - բան, խոսք, բառացի՝ ուսմունք արժեքների մասին): Աքսիոլոգիան փիլիսոփայական ուսմունք է արժեքների բնույթի, իրականության մեջ նրանց տեղի և արժեքային աշխարհի կառուցվածքի մասին:[2]

Արժեքների ձևավորման ուսումնասիրության մեջ իր ուրույն տեղն ունի Մ. Մեսսեյը: Հեղինակը կարծում է , որ մարդու արժեքային համակարգը ձևավորվում է մի քանի փուլերի ընթացքում.

1-ին փուլ – *Դրոշմի*: Այս փուլը ընդգրկում է երեխայի՝ մինչև 7 տարեկան դառնալը: Ըստ Մ. Մեսսեյի՝ երեխաներն այս փուլում նման են «սպունգի», կլանում են այն ամենը, ինչը տեղի է ունենում իրենց շրջապատում և ընդունում են գրեթե ամեն ինչ որպես բացարձակ ճշմարտություն, հատկապես, եթե դա փոխանցում են ծնողները:

2-րդ փուլ – *Կրկնօրինակման:* Այս փուլը ընդգրկում է երեխաների 8-13 տարեկան հասակը: Այս փուլում երեխաները կրկնօրինակում են իրենց ծնողներին, ուսուցիչներին, համադասարանցիներին, շրջապատող մարդկանց:

3- րդ փուլ – *Սոցիալականացման:* Այս փուլը տևում է 13 տարեկանից մինչև 21 տարեկանը : Այս փուլում երեխաների համար շատ կարևոր է իրենց հասակակիցների կարծիքը և կրում են նրանց ուղիղ ազդեցությունը իրենց վրա: Արժեքների ձևավորման այս փուլում, շատ մեծ ազդեցություն ունեն հուզական իրադարձությունները:

---

2 https://hy.wikipedia.org/wiki/%D4%B1%D6%80%D5%AA%D5%A5%D6%84%D5%A1%D5%A2%D5%A1%D5%B6%D5%B8%D6%82%D5%A9%D5%B5%D5%B8%D6%82%D5%B6

Արժեքների ուսումնասիրության բնագավառում իր ուրույն հետազոտությունն է կատարել Ծվարցը: Ըստ հեղինակի, երբ մարդ մտածում է արժեքների մասին առաջին հերթին առանձնացնում է, թե որ արժեքներն են առավել կարևոր իր համար կյանքում: Որոշակի կոնկրետ արժեք կարող է կարևոր լինել մեկի համար, բայց բացարձակ անկարևոր մյուսի համար: Արժեքների տեսություններում կարևորվում է այն հայեցակարգը, որտեղ առանձնացվում են արժեքների ներքոնշյալ վեց հատկանիշները.

- Արժեքները համոզմունքներ են: Մարդիկ, որոնց համար անկախությունը կարևոր արժեք է, «սթափվում» են , երբ նրանց անկախությունը վտանգվում է, հուսահատվում են, երբ անկարող են լինում այն պաշտպանելու, և վերջապես երջանիկ են, երբ կարող են վայելել այն:
- Արժեքները կապված են ցանկալի նպատակների հետ, որոնք մոտիվացնում են մարդուն կատարելու որոշակի գործողություններ: Մարդիկ, որոնց համար հասարակական կարգը, արդարությունը կարևոր արժեքներ են, մոտիվացված են հետապնդել այդ նպատակները:
- Արժեքները լայն և ընդգրկուն հասկացություններ են: Այս հատկանիշը տարբերակում է արժեքներն ավելի նեղ հասկացություններից, ինչպիսիք են նորմերը և մոտեցումները, որոնք սովորաբար վերաբերում են կոնկրետ գործողությունների, օբյեկտների կամ իրավիճակների:
- Արժեքները ծառայում են որպես սկզբունքներ կամ չափանիշներ:Արժեքներն ուղղորդում են մարդկանց որոշակի գործողությունների: Մարդիկ որոշում են , թե ինչն է լավ, ինչը՝ վատ, արդարացնում կամ մեղավոր են ճանաչում, գործում կամ խուսափում են՝ հենվելով իրենց համար թանկ արժեքների հնարավոր հաջորդականության վրա:
- Արժեքները դասավորվում են ըստ կարևորության: Մարդկանց արժեքները ձևավորում են արժեքի առաջնահերթությամբ դասավորված համակարգ, որը բնութագրում է նրանց որպես անհատներ, արդյոք նրանք կարևորություն են տալիս ավելի շատ ձեռքբերմանը, քան արդարությանը, նորարարությանը կամ ավանդականին:

- Մարդու գործողություններն ուղղորդվում են բազմաթիվ արժեքներով: Ցանկացած վարքագծի կամ վերաբերմունքի վրա ազդում են ոչ թե մեկ, այլ բազմաթիվ արժեքներ:[3]

Ըստ Ծվարցի վերը թվարկվածը վերաբերում է բոլոր արժեքներին:

Արժեքների մեկ այլ տեսություն էլ ներկայացրել է Մ. Ռոկիչին: Ըստ նրա արժեքները բնութագրվում են հետևյալ հատկություններով:

- Մարդուն հատուկ արժեքների քանակը այնքան էլ մեծ չէ:
- Բոլոր մարդիկ ունեն միևնույն արժեքները, սակայն տարբեր մակարդակներով:
- Արժեքները կազմավորված են համակարգում:
- Արժեքների աղբյուրները դիտվում են մշակույթում, հասարակությունում և անձի մեջ:
- Գրեթե բոլոր սոցիալական ֆենոմենները դետերմինացված են արժեքներով:[4]

Վերևում նշված տեսությունները ցույց են տալիս, որ արժեքային համակարգը անքակտելիորեն կապված է այնպիսի հասկացությունների հետ, ինչպիսիք են՝ մշակույթը և հասարակությունը: Մարդը դրսևորվում է սոցիումի մեջ և իր վրա է կրում տվյալ միջավայրի մշակութային փոփոխությունները:

Նորմերը, որոնք ձևավորվել են հասարակության մեջ, հանդիսանում են արժեհամակարգերի բարձրագույն դրսևորումները (այսինքն իշխող տեսակետներն այն մասին, թե որը համարել լավ, ճիշտ կամ ցանկալի): Արժեք և նորմ հասկացությունները տարբերվում են: Արժեքները՝ վերացական, ընդհանուր հասկացություններ են, իսկ նորմերը՝ որոշակի իրավիճակներում մարդկանց վարվելակերպի կանոններն են կամ առաջնորդող սկզբունքները: Արժեհամակարգերը, ձևավորվելով հասարակության մեջ, մեծ դեր են խաղում, քանի որ ազդում են նորմերի վրա: Արժեքներ կարող են համարվել.

- Առողջությունը
- Սերը, ընտանիքը, երեխաները, տունը
- Մտերիմները, ընկերները, շփումը
- Ինքակառավարումը աշխատանքի մեջ: Աշխատանքից հաճույք ստանալը

[3] http://www.ysu.am/files/Article_Anush_Mkrtchyan.pdf

[4] Rokeach, M. *The Nature of Human Values. New York. The Free Press, 1973.*

- Նյութական բարեկեցությունը
- Հոգևոր արժեքները, հոգևոր աճը, կրոնը
- Ժամանցը՝ հաճույք, հոբբի, զվարճանք
- Ստեղծագործական ինքնադրսևորումները
- Ինքնակրթությունը
- Սոցիալական կարգավիճակը և դիրքը հասարակության մեջ
- Ազատությունը (խոսքի, ընտրության և այլն) ✞ Կայունությունը:

Կարող են լինել նաև այլ արժեքներ: [5]

Գոյություն ունեն «նյութական արժեքներ», «հոգևոր արժեքներ» և «մնայուն արժեքներ»: 21-րդ դարում մարդկանց համար նյութական արժեքներ են օրինակ փողը, հեռախոսը, մեքենան, կեցավայրը, հարմարությունները, և այլն: Հոգևոր արժեքներ են սերը, հարգանքը, բարոյականությունը, կյանքը, շրջապատը, ընկերները, ազատությունը...: Մնայուն արժեքներ են մարդու կողմից ստեղծած պատմամշակութային կոթողները, հուշարձանները, եկեղեցիները և այլք:

Դ. Ս. Լիխաչևն իր «Նամակներ լավի և գեղեցիկի մասին» աշխատության մեջ որոշ կողմերից փորձում է բացահայտել մարդկային արժեքների գաղափարը: Նա ամենակարևոր արժեքը համարում է կյանքը ՝ ուրիշի, իր սեփական, կենդանիները և բույսերը: Նա ասում է, որ կյանքը սահմաններ չունի, և պետք է սովորել զգալ և տեսնել ոչ նյութականը:

Բարությունը սովորեցնող ժամանակը և արվեստը, ըստ Լիխաչովի, նույնպես ամենակարևոր արժեքներն են:

Առանձին ազգի համար արժեքը նրա մշակույթն ու լեզուն է, իսկ ողջ մարդկության համար՝ գեղեցկությունն ու սերը:

Շատ դժվար է խոսել մարդկային արժեքների մասին, քանի որ յուրաքանչյուրն ունի իր արժեքները: Արդյունքում ՝շատ դժվար է նաև ընդհանրացնել և կազմել համընդհանուր մարդկային արժեքների ցանկ: Որոշ փիլիսոփաներ ասում են, որ մարդկային

[5] https://hy.wikipedia.org/wiki/%D4%B1%D6%80%D5%AA%D5%A5%D6%84#%D5%80%D5%B8%D5%A3%D6%87%D5%B8%D6%80_%D5%A1%D6%80%D5%AA%D5%A5%D6%84%D5%B6%D5%A5%D6%80

համընդհանուր արժեքներն ընդհանրապես գոյություն չունեն: Բայց, այսպես թե այնպես, դրանք գոյություն ունեն մոլորակի վրա ապրող յուրաքանչյուր մարդու ներսում:[6]

Յուրաքանչյու անհատի արժեքների գերակայությունը տարբեր է: Ուստի կարող ենք ասել, որ կախված հասարակության նորմերից, մարդու շրջապատից և ընտանեկան կարգավիճակից արժեքային համակարգը ցանկացած մարդու համար անհատական է ու յուրովի:

[6] https://hy.scienceforming.com/10585127-what-are-human-values

Գլուխ 1.2 Արժեքային համակարգի ձևավորումը ուսումնական գործընթացում

«Ոչ մի պաշտոն կամ կոչում չկա, որ հավասար լինի և կարելի լինի համեմատել մարդ կոչման հետ»: - ***Հովհաննես Թումանյան***

Մեր երկրում աշակերտների արժեքային համակարգի ձևավորումը ներառված է ՀՀ Հանրապետության պետական չափորոշչում՝ որպես կրթության բովանդակային բաղադրիչ:

Յուրաքանչյուր ուսումնական առարկայի մասով սովորողների պատրաստվածությունը ներկայացվող գիտելիքային պահանջների մեջ առանձին կետով նաև նշվում է արժեքները և դրանց ձևավորումը,որոնք պետք է տա դպրոցը:

Արժեհամակարգի մեջ կուտակված է անցյալի փորձը, որի յուրացումը աշակերտների մեջ ձևավորում է հայրենասիրության, սեփական ժողովրդի պատմության, նրա ստեղծած մշակութային արժեքների, գիտական նվաճումների համար հպարտության զգացում:

Արժեքների բուրգի գագաթին գտնվող նվիրական ու մեծագույն արժեքը՝ հայրենասիրությունն է, որը լավագույն կերպով մատուցվում է հայոց պատմության դասընթացների ժամանակ: Այն մեծագույն արժեքն է, որ հարգանք ու պատկառանք է հարուցում, նույնիսկ երբ դրսևորվում է հակառակորդի կամ թշնամու մոտ:

Դպրոցում ազգային արժեքների ձևավորման մեջ մեծ է հայոց պատմության դասաժամերի դերը:

Հայոց պատմությունը բովանդակում է դաստիրակչական վիթխարի ներուժ, հայրենասիրություն և ազգային արժանապատիվ գոյություն: Հայոց պատմության իմացությունը հնարավորություն կտա Հայաստանի Հանրապետության ապագա քաղաքացուն ուսումնառության ընթացքում ձեռք բերած գիտելիքներն ու ճանաչողական հմտությունները , հայոց քաղաքակրթության դարավոր ավանդույթները, փորձը և անցյալի դասերը լավագույնս ծառայեցնել հզորացման և բարգավաճման ուղին բռնած Հայաստանի անկախ պետությանը, պատկերացում կազմել համաշխարհային պատմության մեջ Հայաստանի և հայ ժողովրդի զբաղեցրած տողի

ու դերի մասին: Հենց այս պատճառով է , որ կրթության զենքը և գլխավոր իմաստը պետք է դառնա արժեհամակարգի ձևավորումը:[7]

Հայոց պատմություն առարկայի նպատակներից ամենակարևորը զինելն է աշակերտներին ազգային արժեքներով: Մերօրյա իրականությունը թելադրում է հայ սերնդին, առավել քան երբեք, զինվել գիտելիքով և հայրենասիրությամբ՝ մեր թուլացած պետականության հիմքերը ամրապնդելու համար: Աչքի առաջ ունենալով ծանր պատերազմի հետևանքով ունեցած մեր կորուստները, և միևնույն ժամանակ մեր զինվորների կատարած հերոսական դրվագները, գալիք սերունդը պետք է լավ գիտակցի իր վրա դրված մեծ պատասխանատվությունը: Այս գործում շատ մեծ է ուսուցիչներիս դերը և մենք անելիքներ շատ ունենք մեր սերնդին հայրենասիրությամբ և ազգային արժեքներով դաստիարակելու գործում: Այստեղ անհրաժեշտ է նշել նաև միջառարկայական կապերի կարևորության մասին: Առարկաների ճիշտ համագործակցության շնորհիվ է, որ աշակերտների մոտ արժեքները ձևավորվում են ավելի ընդլայնված ու խորը: Կարող ենք նշել պատմություն առարկայի և գրականության կապը ներկայացնելով օրինակը «Սասունցի Դավիթ» էպոսը և արաբական արշավանքները: Էպոսում վեր է հանվում մի ամբողջ պատմական ժամանակահատված ներկայացնելով արաբական հարկային քաղաքականությունը, հայ ժողովրդի ազատատենչության գաղափարը: Գրականության միջոցով ներկայացվում է հերոսների հույզերը և զգացմունքները: Դարեր շարունակ էպոսը կրթել է մեր ժողովրդին՝ տալով նրան կատարյալ մարդու իր իդեալը՝ մանկական մաքուր պարզություն (անաղարտություն), արժանապատվություն, արդարամտություն, վեհանձնություն ունեցողին, որ նաև մարդասեր է, այլասեր, ժողովրդասեր, խաղաղասեր, ազատասեր, հայրենասեր, բարեկամասեր, եղբայրասեր և չարի դեմ պայքարող: Պատահական չէ սեր արմատի կրկնությունը: Այն քրիստոնեական մեր էությունը բնութագրող կարևոր պայման է: Հավատի և հույսի հետ՝ նաև սեր...Այս արժեքներն են, որ փոխանցվում են աշակերտներին և ձևավորում ամուր ու կայուն արժեքային համակարգ: Այստեղ հարկ է նաև նշել, որ ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ն հայկական «Սասունցի Դավիթ» էպոսն ընդգրկել է մարդկության ոչ նյութական մշակութային ժառանգության ցուցակում: Մեր էպոսը ճանաչվել է որպես համամարդկային մշակութային արժեք:

[7] Ա. Ղուկասյան , Հայոց պատմությունը 8-9 -րդ դասարաններում: Ուսուցչի ձեռնարկ, էջ 6:

Արժեհամակարգի ձևավորման համար անփոխարինելի դեր և նշանակություն ունի հայոց լեզուն և գրականությունը: Առարկաների դասավանդման ժամանակ աշակերտները ծանոթանում են հայոց լեզվին և հայ գրականության մեծանուն գրողների չնաշխարհիկ գործերին: Նրանց մոտ ձևավորվում է հատուկ վերաբերմունք դեպի համամարդկային արժեքները: Ռազմահայրենասիրություն, մշակութային արժեքներ, գեղագիտական արժեքներ, բարություն, ազնվություն, սեր, ճշմարտախոսություն, կամք, քաջություն, ազատություն....և այլ արժեքներ են սերմանում աշակերտների մեջ:

Ուսուցիչները գրականության դասաժամերին Հայ գրողների ստեղծագործությունները ներկայացնելով մի ամբողջ արժեքային ֆոնդ են փոխանցում աշակերտներին: Բավական է նշել Եղիշե Չարենցի «Ես իմ անուշ Հայաստանի» բանաստեղծությունը, որը ձևավորում է այնպիսի արժեքներ, ինչպիսիք են սեր առ հայրենիք և սեր դեպի հայոց մեծերը՝ Նարեկացի, Քուչակ:

Մանկավարժական գործունեության մեջ մենք գործ ունենք մարդու հետ, ում պետք է առաջին հերթին *մարդ* մնալու արժեքը փոխանցենք: Եվ ինչպես ասել է մեծն Թումանյանը.

Անց ենք կենում... միայն անմահ

Գործն է խոսվում լավ ու վատ.

Ամ՛ս, երանի՝ ո՛վ մարդ կրգա

Ու մարդ կերթա անարատ.[8]

Թումանյանի «Թմկաբերդի առումը» պոեմի գլխավոր միտքը *բարի գործի անմահության* գաղափարն է, որն ավելի խոր և ամբողջական է դառնում շնորհիվ պոեմում արտահայտված մյուս գաղափարների՝ հայրենասիրության և դավաճանության հակադրություն, սիրո ոգևորող և կործանիչ ուժի հաստատում, մարդկային կյանքի անցողիկության միտքը: *Մարդ* լինելու արժեքն է, որ ամենակարևորն է ձևավորել աշակերտի արժեքային համակարգի հիմքում, որն էլ լավագույնս փոխանցվում է լեզու/գրականության դասաժամերին:

[8] Հ. Թումանյան, Երկերի լիակատար ժողովածու, հատոր 4. , Երևան, 1991:

Աշակերտների մեջ արժեքային համակարգ ձևավորվում է նաև «երգ/երաժշտության», «ազգային երգ ու պար»-ի, «բնագիտամաթեմատիկական», «ֆիզիկական կուլտուրայի», «ՆԶՊ» և մյուս առարկաների դասաժամերին: Երեխաների մեջ սերմանվում է սեր դեպի ազգային և համաշխարհային երաժշտությունը՝ զարգացնելով նրանց մեջ ճաշակ, մտածելակերպ, վերաբերմունք և այլ հատկանիշներ երգի ժամերին: Խնդիրները լուծելու կարողություն, ճկունություն, մտածողություն, վերլուծելու ունակություն և այլ արժեքներ ձևավորվում են բնագիտամաթեմատիկական առարկաների դասավանդման ընթացքում: Շատ կարևոր է նշել նաև ֆիզկուլտուրա առարկայի կարևորության մասին, սովորողներին՝ առողջ ապրելակերպի կարոնները ուսուցանելու տեսանկյունից: Առանձնակի կարևոր է նաև «ՆԶՊ» առարկան: Այն աշակերտների մեջ ձևավորում է սեր դեպի ռազմական գործը, հայրենիքը, որի կարիքը մենք, առավել քան երբեք, ունենք 44-օրյա պատերազմից հետո:

Այսպիսով, բոլոր ուսումնական առարկաները ճիշտ միջառարկայական կապերի կիրառմամբ, խմբային խաղերի միջոցով, բեմականացումներով, քննարկումներով, սալիկաշարերի պատրաստմամբ, միջոցառումների անցկացմամբ, խաղերի միջոցով, ներկայիս լայն մեթոդաբանական գործիքները կիրառելով կարող են, նորովի և նոր մոտեցմամբ, սերմանել արժեքային մի ամբողջ համակարգ աշակերտների մեջ:

Գլուխ 1.3 Արժեքային համակարգի ձևավորումը աշակերտների մոտ անգլերեն առարկայի դասաժամերին

«Ակնթարթն էլ բավական է, որպեսզի հերոս դառնաս, սակայն մի ամբողջ կյանք է հարկավոր, որ դառնաս արժանավոր մարդ»: _ Բոյուլա

Հանրակրթական ուսումնական հաստատություններում աշակերտների արժեքային համակարգի ձևավորման գործում մեծ է օտար լեզվի դերը: Օտար լեզվի ուսուցումը իր մեջ ներառում է այբուբենի, բառակազմության և քերականական կանոնների, հաղորդակցման կանոնների, ինչպես նաև այդ երկրի մշակույթի և կարևոր նորմերի ուսուցում:

Լեզվի ուսուցումը կամուրջ է հանդիսանում տարբեր մշակույթների միավորման համար: Մենք չենք կարող հասկանալ մշակույթը առանց լեզուն սովորելու: Եվ չենք կարող սովորել որևէ լեզու, առանց մշակույթի հետ ծանոթանալու: Այսպիսով, անհնար է սովորել որևէ օտար լեզու, առանց այդ երկրի մշակույթի հետ ծանոթանալու:

Ե՛վ լեզուն, և՛ մշակույթը մեծ դեր են խաղում աշակերտների անհատականության և արժեհամակարգի ձևավորման մեջ:

Մշակույթն է մեզ սովորեցնում ինչպես շփվել ուրիշների հետ, ձևավորելով արժեքներ և էթիկայի կանոններ: Այս ամենից զատ հարկ է նշել, որ հանրակրթության պետական չափորոշիչը սահմանում է աշակերտների մոտ ձևավորել հարգանք դեպի օտար մշակույթը և ավանդույթները, ձևավորել գիտելիքներ օտար լեզվակիր ժողովրդի արվեստի և գրականության ճյուղերից:

Տարրական և միջին դպրոցում անգլերեն առարկայի դասաժամերին արժեքային համակարգը ձևավորվում է հիմնականում հեքիաթների միջոցով: Անգլերեն *folklore* բառի ստուգաբանություն էլ *folk*-ժողովուրդ, *lore*- պատմություն գալիս է ապացուցելու, որ ժողովրդական պատմությունների միջոցով է, որ մենք լավագույնս ծանոթանում ենք անգլիացիների արժեքային համակարգին՝ մշակութային կոնտեքստում:

Հեքիաթների ուսուցումը աշակերտների մոտ ձևավորում է տարբերակում լավիվատի, բարու-չարի, դրականի-բացասականի, բարության-չարության,

ազնվությանանարդարության, խելացիի-հիմարի, ազահի-շռայլի, իրականի-երևակայականի, և այլն:

Հեքիաթները լինում են իրապատում, հրաշապատում և կենդանական: Հեքիաթներում կենդանիները ներկայացնում են մարդկային տարբեր գծեր: Աղվեսը՝ խորամանկություն, արջը՝ բարություն, առյուծը՝ հզորություն, նապաստակը՝ վախկոտություն, գայլը՝ ագահություն, շունը՝ հավատարմություն, և այլն: Այս հատկանիշների միջոցով է, որ աշակերտները նմանեցնելով իրենց հեքիաթի հերոսներից մեկին ձևավորում են արժեքներ: Հեքիաթը երեխայի համար վախերին դիմակայելու, տարբեր իրավիճակներում հանգուցալուծում և երջանիկ ավարտ գտնելու հնարավորություն է ստեղծում թեկուզ և մի փոքր մոգության օգնությամբ, որը մենք ինքներս ենք ակնկալում պատմություն պատմելու այս հրաշալի ձևից:

Ավագ դասարաններում անգլերեն առարկայի դասաժամերին արժեքային համակարգը սովորողների մոտ ձևավորվում է համեմատականներ անցկացնելով: Օտար մշակույթը ուսումնասիրելով ձևավորում են հարգանք դեպի օտար և ինչպես նաև սեփական մշակույթը, ձևավորում են հոգևոր արժեքներ, գնահատանք, վերաարժևորում են սեփական ավանդույթները: Ավագ դպրոցի աշակետների մոտ արժեքներ ձևավորվում են հույզերի, ձգացմունքների, ապրումների ազդեցությամբ: Այս փուլում շատ դեռահասներ սիրահարվում են, որոշ դեպքերում հիասթափվում և այս իրադարձությունների արդյունքում է որ նոր արժեքներ են ձևավորվում: Այնպիսի արժեքներ, ինչպիսիք են սերը, հարգանքը, հանդուրժողականությունը, ապրումակցումը և այլն: Այս տարիքային խմբին հատուկ է սոցիումի մեջ արժեքային համակարգ ձևավորելը: Հատկապես դեռահասների առանձնահատուկ զգացմունքայնությունը, ինքնասիրությունը, որ հաճախ արտահայտում է նրանց ինքնահաստատման և հասուն երևալու ձգտումը, մանկավարժից պահանջում է անհրաժեշտ նրբանկատություն, հարգանք դեռահասի անձի նկատմամբ:

Պարզելու համար, թե որ արժեքներն են ձևավորվում աշակերտների մոտ ուսումնառության ընթացքում հարկ է կատարել հետազոտություն: Հետազոտության ընթացքում հարցմանը մասնակցել են տարրական, միջին և ավագ դպրոցի մի խումբ աշակերտներ: Կարևոր է նշել նաև, որ հետազոտությունը կատարվել է գյուղական համայնքում սովորողների շրջանում:

Հարցին, թե ո՞ր արժեքներն են ձևավորվել ձեր մեջ դպրոցում, տարրական

դպրոցի աշակերտների պատասխանը հետևյալն էր. «*Զինվորը, Հայրենիքը, հայրենասիրությունը, ընկերասիրությունը, բարությունը, հավատարմությունը, հարգանքը, օգնելը փոքրերին, ծնողասիրությունը»:*

Միջին դպրոցի սովորողները նշել են հետևյալ արժեքները. «*Ընտանիքը, հայրենասիրությունը, ընկերասիրությունը, բարությունը, ազնվությունը, հավատարմությունը, կենդանասիրությունը, անկեղծություն, հարգանք, նոր ծանոթությունները գնահատելը, հավասարությունը, ազատությունը*»:

Ավագ դպրոցի սովորողները ներկայացրել են հետևյալ արժեքները. «*Հայրենասիրությունը, վստահությունը, անկեղծությունը, կյանքը, սերը, հարգանքը, հետաքրքրությունը, հավատարմությունը, կրթվելը, խելքը, բարությունը, միմյանց գնահատելը, հավատը առ Աստված, արժանապատվությունը, ճշտախոսությունը, կամեցողությունը, խոհեմությունը, առատաձեռնությունը, նվիրվածությունը, աշխատասիրությունը, ազատությունը, ընկերությունը, մարդ լինելը*»:

Աշակերտները նշել են նաև նյութական արժեքներ, օրինակ *հեռախոս, մեքենա, փող:*

Այսպիսով, հետազոտական աշխատանք կատարելուց հետո կարող ենք ասել, որ բոլոր տարիքային խմբերում էլ ձևավորվում է այնպիսի արժեքային համակարգ, որը մեզ՝ ուսուցիչներիս լավատեսությամբ է ներշնչում: Մենք պետք է ճիշտ ուղղորդենք աշակերտներին, նամանավանդ ներկայիս տեղեկատվական բազմանյութ իրականության մեջ, որպեսզի իրենց ուրույն դիմագիծը ճիշտ ձևավորեն արժեքային համակարգի կոնտեքստում և երբեք չկորցնեն այն:

Կյանքի տարբեր ոլորտների նկատմամբ վերաբերմունքը սովորողների մեջ ձևավորվում է կրթության ընթացքում ստացած տեղեկույթի միջոցով: Կրթության սոցիալական ինստիտուտի միջոցով իրականանում է արժեքային մշակույթի փոխանցումը սերնդեսերունդ:

Եզրակացություն

Սովորողների մեջ արժեքային համակարգի ձևավորումը առարկայի դասավանդման ընթացքում թեմայով հետազոտական աշխատանքը կատարելուց հետո եկանք հետևյալ եզրահանգումներին:

- Կրթության հենքը եւ գլխավոր իմաստը պետք է դառնա արժեհամակարգի ձեւավորումը:
- Դպրոցում աշակերտը պետք է ընկալի համակեցության նորմերի իմաստը և ընդունի դրանք: Այդ ամենի պտուղները կլինեն իրական արժեքները:
- Արժեքային համակարգը անքակտելիորեն կապված է այնպիսի հասկացությունների հետ, ինչպիսիք են՝ մշակույթը և հասարակությունը: Մարդը դրսևորվում է սոցիումի մեջ և իր վրա է կրում տվյալ միջավայրի մշակութային փոփոխությունները:
- Ե՛վ լեզուն, և՛ մշակույթը մեծ դեր են խաղում աշակերտների անհատականության և արժեհամակարգի ձևավորման մեջ:
- Առարկաների ճիշտ համագործակցության և միջառարկայական կապերի շնորհիվ է, որ աշակերտների մեջ արժեքները ձևավորվում են ավելի ընդլայնված ու խորը:

Կատարված հետազոտության արդյունքները ցույց տվեցին նաև, որ արժեքային համակարգի ձևավորման սկզբում մեծ է ծնողների և ուսուցիչների դերը: Երեխաները ընկալում են համամարդկային արժեքները, որոնք փոխանցվում են նրանց, որպես բացարձակ իրողություն: Միջին տարիքում երեխաները ավելի շատ փնտրտուքների մեջ են: Նրանց վրա մեծ է շրջապատի ազդեցությունը: Կրկնօրինակում են իրենց հասակակիցներին, հայտնի մարդկանց, ծնողներին, և այս համատեքստում է, որ կարծես թե արժեքների ծաղկաքաղ է տեղի ունենում նրանց մոտ: Ավագ դասարաններում սովորողների արժեքային համակարգը կախված է շրջապատից, նրանց հուզական ապրումներից, զգացմունքներից, որն էլ թելադրում է որոշակի արժեհամակարգ:

Այսօր աճող սերնդի դաստիարակության գործընթացը իրականանում է տարբեր հանգամանքների ազդեցության ներքո՝ ժողովրդագրական, ազգային, մշակույթային, ընտանեկան, կրթական, հասարակական, սոցիալական, տեղեկատվական և այլն: Մեր՝ ուսուցիչներիս դերը շատ մեծ է աշակերտների մեջ ճիշտ արժեհամակարգ ձևավորելու գործում: Արժեհամակարգ ձևավորելուց զատ, յուրաքանչյուր ուսուցչի համար, կարծում

եմ, աննկարագրելի բերկրանք է տեսնելը՝ իր կատարած աշխատանքի պտուղները գործնականում կիրառված:

Առաջարկություններ

Սովորողների մեջ արժեքային համակարգի ձևավորումը առարկայի դասավանդման ընթացքում թեմայով հետազոտական աշխատանքը ավարտելուց հետո կարող ենք անել հետևյալ առաջարկությունները.

- Սովորողների արժեքային համակարգը բազմակողմանի զարգացնելու համար հարկ է նրանց ավելի շատ ներառել արտադասարանական միջոցառումների մեջ:
- Թատրոններ հաճախելը, էքսկուրսիաները, պատմամշակութային վայրեր այցերը ևս պետք է ներառված լինեն ուսումնական հաստատության գործունեության մեջ, ինչը կարծում եմ էլ ավելի պատկերավոր կդարձնի արժեքների ըմբռնումը:
- Դասաժամերին հավելյալ քննարկումները, պատմությունից օրինակները ևս լավ միջոց են արժեհամակարգ ձևավորելու:
- Միջմշակութային հաղորդակցությունը, (որը լավագույնս կարող են ապահովել օտար լեզուները) նոր մշակույթների հետ ծանոթությունը , օտար լեզվակի մարդկանց հետ շփումը նույնպես կարող են ձևավորել արժեքներ սովորողների մեջ:

Արժեհամակարգ լավագույնս կարող է ձևավորվել նաև.

- Ինտելեկտուալ խաղ-մրցույթների միջոցով:
- Սովորողների ինքնակրթությունը խրախուսելու միջոցով:
- Ականավոր գործիչների, ազգային հերոսների հետ հանդիպումներ կազմակերպելու միջոցով:
- Դասաժամերին ՏՀՏ գործիքների ավելի շատ կիրառության միջոցով:
- Կամավոր աշխատանքների մեջ աշակերտներին ընդգրկելով:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Ա. Հ. Սարգսյան, Մշակույթի տեսություն, Երևան, 2003:
2. Ա. Ղուկասյան , Հայոց պատմությունը 8-9 -րդ դասարաններում: Ուսուցչի ձեռնարկ, Երևան, 2013:
3. Հ. Թումանյան, Երկերի լիակատար ժողովածու, հատոր 4. , Երևան, 1991:
4. M. Rokeach, The Nature of Human Values. New York. The Free Press, 1973:
5. https://hy.scienceforming.com/10585127-what-are-human-values
6. https://hy.wikipedia.org/wiki/%D4%B1%D6%80%D5%AA%D5%A5%D6%84#%D5%80%D5%B8%D5%A3%D6%87%D5%B8%D6%80_%D5%A1%D6%80%D5%AA%D5%A5%D6%84%D5%B6%D5%A5%D6%80
7. http://www.ysu.am/files/Article_Anush_Mkrtchyan.pdf
8. https://hy.wikipedia.org/wiki/%D4%B1%D6%80%D5%AA%D5%A5%D6%84%D5%A1%D5%A2%D5%A1%D5%B6%D5%B8%D6%82%D5%A9%D5%B5%D5%B8%D6%82%D5%B6
9. https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=149788
10. https://www.akumb.am/showthread.php/10-%D4%B1%D6%86%D5%B8%D6%80%D5%AB%D5%A6%D5%B4%D5%B6%D5%A5%D6%80-%D5%AB%D5%B4%D5%A1%D5%BD%D5%BF%D5%B8%D6%82%D5%B6-%D5%B4%D5%BF%D6%84%D5%A5%D6%80/page57
11. https://www.goodreads.com/author/quotes/5810891.Mahatma_Gandhi